

Дзяржаўная ўстанова «Дзіцячая бібліятэка, цэнтр для дзяцей і юнацтва
Лельчыцкага раёна»

ТЭМАТЫЧНАЯ ПРАГРАМА ГУРТКА «ЧАБАРОК»

Метадычны праект у галіне фальклору
Дыплом другой ступені

Выканаўца праекта
педагог - арганізатар
Аніскевич Вольга Іванаўна

Мінск, 2016

Тлумачальная запіска

Тэматычная праграма гуртка “Чабарок” прызначана для навучэнцаў старэйшых класаў у сістэме дадатковай адукацыі. Яна заклікана паглыбляць змест курсаў гісторыі, сусветнай мастацкай культуры, літаратуры, дыпрызыўнай медыцынскай падрыхтоўкі ад базавага практычнымі заняткамі, накіраванымі на вывучэнне традыцый, абрадаў славянскага календара, абрадавым і пазаабрадавым стравам, сусветным традыцыям народнай медыцыны, сыравіны мясцовай флоры, паказвае сувязь навукі гісторыі, літаратуры, біялогіі, медыцыны, этналогіі і фалькларыстыкі.

Фарміраванне сакральнага боку духоўнай культуры беларускага народа працякала доўгі час. На працягу ўсіх гістарычных перыядаў функцыі каляндарных формул па меры фарміравання з магічных уяўленняў больш складаных поглядаў паступова звужаліся, падвяргаліся дыферэнцыяцыі, а затым і забыццю, знікненню з народнай памяці. Да цяперашняга часу каляндарная абраднасць, магічныя адносіны беларусаў да Зямлі, Вады, Неба, абрадавых і пазаабрадавых страў, недастаткова з’яўляліся прадметам спецыяльнага вывучэння, і тым больш зместам вучэбнай дысцыпліны, ці факультатыву ва ўстановах сярэдняй адукацыі.

Навуковае апісанне і аналіз абрадаў і магічных дзеянняў, якія пранізваюць практычна ўсю каляндарную абраднасць беларусаў, абумоўлены патрэбамі сённяшняга дня у сувязі з ростам цікавасці людзей да гісторыі і культуры свайго народа. Абрады каляндарнага цыкла адлюстроўваюць асаблівасці светапогляду і рэлігійных вераванняў народа, захоўваючы ў сілу сваёй кансерватыўнасці нямала перажыткаў больш ранніх стадыяў сацыяльнага развіцця. Такім чынам, не даследаваўшы глыбока гісторыі і этналогіі беларусаў, мы не зможам пазнаць і вызначыць якасны стан духоўнага свету Беларусі, яго светаадчуванне і светаўспрыманне не толькі ў мінулым, але і на сучасным этапе гістарычнага развіцця.

Мала каму вядома, што нашы продкі мелі свой асабісты каляндар, свае назвы месяцаў. Кожны з месяцаў меў суадносіны з якім-небудзь з Багоў славянскага пантэона. Прашчыры верылі ў звышнатуральную сілу прыроды, сонца, планет, зорнага неба, зямлі, вады, каменяў і дрэў. Дні веснавага і восеньскага раўнадзенстваў, а таксама летняга і зімовага сонцастаянняў былі для іх як вялікімі святамі, так і кропкамі адліку новага перыяду жыцця. У гэтыя дні яны святкавалі і аддавалі павагу Небу, Зямле і Матухне-Прыродзе, якія давалі ім сілу жыць і даваць Жыццё. З вялікай павагай нашыя продкі ставіліся і да лекавых раслін, бо схаваная ў іх сіла здаўна здавалася ім чароўнай і магічнай. Верылі, што ёсць травы, якія могуць паказаць, дзе

закапаны скарб, адбіць памяць, прымусіць палюбіць нялюбага. Шмат паданняў была складзена пра падобныя на чалавечкаў карані жэньшэню і мандрагоры. Здавалася цудам, што яны вярталі паслабленаму, стомленаму чалавеку сілы.

Нездарма існуе паданне пра тое, што Бог падараваў чалавеку сабаку, каб той захоўваў яго ад усялякіх бедаў. Празнаў пра тое чорт і паабяцаў сабаке поўсьць, калі той адыйдзе ў бок ад чалавека. Пасквапіўся той на падарунак і пакінуў свой пост. Тады напаў чорт на чалавека і нанес таму 70 ран. Празнаў пра тое Бог і падараваў чалавеку 70 раслін для лекавання цела і душы. На астатнія расліны сказаў: “Беражы, вывучаў іх прызначэнне і знайдзі ў іх скарб для сябе і для наваколля”.

Навакольная прырода – сонца, вада, лекавыя расліны, выкарыстоўваліся чалавекам яшчэ са старажытных часоў. І з кожным днём цікавасць да іх не слабее. Як казаў Т.Парацэльс “Прырода стварыла хварбу, але яна прадугледзела і сродак лячэння ад яе, і ён знаходзіцца ў мясцовасці, якая акаляе хворага...”. Таму неабходна ведаць асаблівасці лекавых раслін, іх ужыванне пры розных хваробах, магчымасці выкарыстання з улікам супрацьпаказанняў і, што немалаважна, як беражліва ставіцца да прыроды і як разумна выкарыстоўваць яе рэсурсы. Калі да гэтых акалічнасцяў дадаць веды па каляндарнай абраднасці, мясцовым традыцыям, абрадавым і пазабрадавым стравам, лекавым напоям і інш., то атрымаецца вялікі пласт мясцовага матэрыялу, які дапаможа сённяшняй моладзі быць здаровымі.

Тым не менш, гэты факт не памяншае спажывецкіх адносін чалавека да прыроды. Няўмелыя нарыхтоўкі лекавай расліннай сыравіны прывялі да таго, што ў цяперашні час вялікая колькасць відаў адносяцца да катэгорыі рэдкіх і знікаючых і ўнесены ў рэгіянальныя Чырвоныя кнігі раслін, якія падлягаюць ахове. Таму неабходна ведаць асаблівасці лекавых раслін, іх ужыванне пры розных хваробах. Магчымасці прымянення з улікам супрацьпаказанняў да выкарыстання і, што немалаважна, як беражліва ставіцца да прыроды і як разумна выкарыстоўваць яе рэсурсы.

Дадзены гурток мае прыкладнае значэнне і прадугледжвае вывучэнне карысных уласцівасцяў раслін на базе мясцовага матэрыялу.

Дзейнасць і тэматычная праграма гуртка “Чабарок” арганізавана па наступных напрамках. І раздзел – “Вяртанне да каранёвых традыцый”, у якім вывучаюцца веснавыя, летнія, восеньскія і зімовыя абрадавыя святы, абрадавыя і пазабрадавыя стравы, сусветныя традыцыі народнай медыцыны.

II раздзел “Сямейны лекавы куфэрак” складаецца з шэрагу практычных заняткаў, вывучэння рэцэптаў напояў, тэхналогіі збору і сушкі лекавых раслін.

III раздзел “Радавод” прызначаны навучыць складаць радавод сваёй сям’і, даведацца аб наяўнасці ў родзе траўнікаў, шаптух і ведуноў. Дзеці высвятляюць, ці ёсць ў сямейнай спадчыне рэцэпты лекавання, родавая кніга замоў і розных метадаў лячэння.

Мэта гуртка:

навучыць разумець важнасць захавання сваіх традыцый, зберажэння здароўя пры дапамозе ведаў традыцыйнай абраднасці, народных сродкаў, лекавых раслін.

Задачы:

- пазнаёміць з гадавымі святамі і звязанымі з імі абрадамі і народным мастацтвам беларусаў;
- ахоўваць і зберагаць рэгіянальную і лакальную традыцыйную народную спадчыну;
- фарміраваць і развіваць у навучэнцаў навыкі і ўменні, звязаныя з уменнем саманазірання, параўнання, авалодання ведамі па народнай медыцыне;
- развіваць фальклорна-мастацкія ўменні і здольнасці, творчы патэнцыял школьнікаў;
- выхоўваць мастацкі густ, любоў да роднай культуры, падрыхтоўваць здольных творцаў у галіне этнакультуры.

Формы арганізацыі дзейнасці навучэнцаў: лекцыйныя, семінарскія і практычныя заняткі, падрыхтоўка паведамленняў, напісанне рэфератаў, афармленне і апісанне сабраных матэрыялаў. У рамках гэтага курса прадугледжана работа з дадатковай літаратурай, перыёдыкай, што спрыяе ўдасканаленню навыкаў самастойнай дзейнасці.

Гурток разлічаны на 36 гадзін на працягу года. Акрамя ўводных і заключных, астатнія заняткі падзяляюцца на чатыры блокі, якія адпавядаюць восеньскім, зімовым, веснавым і летнім святам.

Прапанаванае размеркаванне заняткаў па гадзінах педагог можа змяніць у адпаведнасці са сваімі магчымасцямі і здольнасцямі ўдзельнікаў.

Чаканы вынік

Вучні павінны ведаць:

- значэнне гадавых свят у жыцці чалавека, абрадавых і пазаабрадавых страў;
- значэнне вады, сонца ў жыцці чалавека;

- значэнне жывёл у жыцці чалавека;
- лекавыя расліны, якія растуць у нашай мясцовасці;
- правілы збору і прыгатаванне напояў;
- прынцыпы рацыянальнага выкарыстання розных крыніц прыроды;

Вучні павінны ўмець:

- назіраць і апісваць фактары, якія адмоўна або станоўча ўплываюць на жыцце і здароўе чалавека;
- праводзіць маніторынгавыя назіранні;
- знаходзіць ўзаемасувязь навукі з абрадавымі дзеяннямі чалавека;
- знаходзіць неабходную інфармацыю з дадатковых сродкаў інфармацыі і ў фальклорных экспедыцыях;
- ужываць атрыманыя веды пры вывучэнні базавых дысцыплін школьнага курсу;
- збіраць і сушыць лекавую сыравіну;
- ужываць атрыманыя веды ў жыццёвай практыцы.

Тэматычны план гуртка

Назва тэмы	Форма правядзення	Кольк.г адзін
Уводзіны. Каляндар, каляндарныя сістэмы Еўропы. Своеасаблівасць каляндарных народных святаў	Уводная гутарка	2
Раздзел 1. Восеньскія каляндарныя святы беларусаў		5
Тэма 1. Асеніны (Багач)	Практычная праца з ІКТ	1
Тэма 2. Пакровы	Практычная праца з ІКТ, дадатковай літаратурай	2
Тэма. 3.Дзяды	Лекцыя	1
Тэма 4. Абагульненне	Семінар	1
Раздзел 2. Зімовыя каляндарныя святы беларусаў		11
Тэма 1. Каляда, Сонечнае Ражаство	Лекцыя. Практычная праца з ІКТ	4
Тэма 2. Грамніцы. Магічная сіла воднай стыхіі	Прагляд фільма і бясёда за круглым сталом. Заслухоўванне і абмеркаванне паведамленняў	2
Тэма 3. Камаедзіцы- Масленіца	Гутарка. Практычная праца з ІКТ, дадатковай літаратурай.	3
Тэма 4. Абагульненне	Семінар	2
Раздзел 3. Веснавыя каляндарныя святы беларусаў		8
Тэма 1. Адкрыццё Сваргі – замаўленне Вясны	Практычная праца з дадатковым матэрыялам	1
Тэма 2. Саракі, Жаўрукі	Лекцыя	1
Тэма 3. Радуніца	Гутарка	1
Тэма 4. Дзень Даждзбога, Ярыла Вясновы, Юр'я.	Практычная праца з ІКТ	1
Тэма 5. Свята зязюлі (кумленне)	Гутарка	1
Тэма 6. Семік (Зяленыя святкі)	Лекцыя	1
Тэма 7. Русальны тыдзень	Практычная праца	1
Тэма 8. Абагульненне	Семінар	1
Раздзел 4. Летнія каляндарныя святы беларусаў		8
Тэма 1. Іван Купала	Лекцыя	2
Тэма 2. Лекавыя расліны. Як прыгатаваць лячэбны чай (адвар, настоі)	Экскурсія. Выраб альбома «Бабулін лячэбнік». Практычная праца «Карыснае чаяванне»	3
Тэма 3. Зажынкi, Дажынкi	Практычная праца. Абмеркаванне паведамленняў	2
Тэма 4. Абагульненне	Семінар	1
Заклучныя заняткі	Семінар	2
Усяго		36

ЗМЕСТ ЗАНЯТКАЎ

Уводзіны

Тэма. Каляндар, каляндарныя сістэмы Еўропы. Своеасаблівасць каляндарных народных святаў беларусаў (2 гадзіны).

1. Уступнае слова педагога пра мэты і задачы клуба.

2. Аповед пра каляндар, каляндарныя сістэмы Еўропы, пра своеасаблівасць беларускіх каляндарных святаў.

Узнікненне каляндара, каляндарных святаў. Сувязь з працоўнымі буднямі беларусаў. Паслядоўнасць святаў беларусаў. Класіфікацыя каляндарных святаў.

3. Гутарка.

- Якімі відамі працоўнай дзейнасці займаліся беларусы са старажытных часоў?

- Як была звязана з каляндаром і са святамі сялянская праца?

- Якія адносіны з прыродай складваліся ў нашых продкаў? Чым яны адрозніваюцца ад сучасных?

- Як гэтыя адносіны абумоўлівалі ідэалы, погляды і перакананні беларусаў?

- Якімі падказкамі прыроды кіраваліся людзі ў будзённых справах?

- Як народны каляндар адлюстроўвае веды, вопыт беларусаў, назіранні за прыродай?

4. Слова педагога пра з'яўленне каляндарных свят на Беларусі.

5. Гутарка.

- Якія каляндарныя святы беларусаў вам вядомыя?

- Чаму іх прынята называць каляндарнымі? Што было асновай для з'яўлення каляндарных святаў?

- Якія яшчэ святы, акрамя каляндарных, ёсць у беларусаў? (Дзяржаўныя, прафесійныя, рэлігійныя.)

6. Знаёмства з класіфікацыяй каляндарных свят беларусаў.

Табліца 2

Каляндарны цыкл	Назва свята
Восеньскія святы	Багач, Пакровы, Дзяды
Зімовыя святы	Каляды, Грамніцы, Масленіца
Веснавыя святы	Саракі, Адкрыццё Сваргі – замаўленне Вясны, Радуніца, Дзень Дажджбога, Юр'я, Свята зязюлі, Сёмік, Русальны тыдзень
Летнія святы	Івана Купала, Зажынкi, Дажынкi

7. Аповед-агляд педагога пра кожнае з каляндарных свят з апісаннем іх асаблівасцяў.

8. Прэс-канферэнцыя.

Адзін з выхаванцаў выконвае ролю беларуса, які жыў у старажытныя часы, астатнія задаюць яму пытанні пра абрады, побыт, норавы беларусаў.

Раздзел 1. Восеньскія каляндарныя святы беларусаў (5 гадзін)

Тэма 1. Асеніны. Багач (1 гадзіна)

1. Слова педагога (ці загадзя падрыхтаванага выхаванца) пра свята Багач.

2. Гутарка.

- Чаму свята называлі Асенінамі?
- Што было сімвалам свята Багач?
- Што ўяўляў з сябе абрад сустрэчы “багача”?
- Хто прымаў удзел у правядзенні гэтага абраду?
- Як у гэты дзень арганізоўвалася традыцыйнае застолле?
- Якія адметныя рысы кірмашу на свята Багач вам вядомыя?

3. *Складанне крыжаванкі “Багач”.*

Складанне адбываецца па групах, якія потым мяняюцца крыжаванкамі і разгадваюць іх. Найлепшую крыжаванку можна змясціць у насценнай газеце, прысвечанай восеньскім святам.

4. *Правядзенне прэс-канферэнцыі.*

Група выбірае 2-3 прадстаўнікоў, якія будуць адказваць на загадзя падрыхтаваныя пытанні.

Тэма 2. Пакровы (2 гадзіны).

1. Аповед педагога (ці вучня) пра пакроўскія кірмашы.

2. Гутарка.

- Як можна растлумачыць назву свята Пакровы?
- Што з’яўляецца галоўным атрыбутам пакроўскіх кірмашоў?
- Хто быў частым удзельнікам свят?
- Якую ролю ў правядзенні пакроўскіх кірмашоў адыгрывалі цыганы?
- Якія цацкі былі неабходным атрыбутам пакроўскіх кірмашоў?
- Якія стравы гатаваліся на свята?

3. *Аповед загадзя падрыхтаванага выхаванца пра свята Пакровы.*

4. Гутарка.

- У каго пераапаналіся беларускія сяляне падчас Пакроваў?
- Якія касцюмы-маскі былі самымі распаўсюджанымі? Як яны выглядалі?

- Якія народныя прыкметы выкарыстоўваліся ў гэты дзень?
- Якія прыказкі, звязаныя з Пакровамі, вам вядомыя?

- Як праводзіла пакроўскі вечар моладзь?

5. Паслухоўванне і развучванне восеньскіх песняў, якія спявалі на Пакровы.

6. Віктарына “Беларускае народнае свята Пакровы”.

Тэма 3. Дзяды (1 гадзіна).

1. Апавед педагога (ці вучня) пра аўтэнтчныя формы святкавання Дзядоў.

2. Гутарка.

- У якой часткі беларусаў было найбольш распаўсюджанае свята восеньскага памінання продкаў?

- Якога абраду на могілках прытрымліваліся беларусы ў гэты дзень?

- Якія абрадавыя стравы гатавалі?

3. Апавед загадзя падрыхтаванага выхаванца пра элементы памінальнай абраднасці падчас Дзядоў.

4. Выраб касцюмаў для міні-канцэрта.

Тэма 4. Абагульненне (1 гадзіна)

1. Складанне параўнальнай табліцы “Восеньскія каляндарныя святы беларусаў”

(гл. прыкладную табліцу 3).

Свята	Атрыбуты	Убранства хаты	Дзейныя асобы	Галоўныя Дзеянні	Гульн і	Прыкметы	Стравы	Песні

2. Міні-канцэрт з восеньскіх песняў і вершаў.

Раздзел 2. Зімовыя каляндарныя святы беларусаў (11 гадзін)

Тэма 1. Каляды (4 гадзін).

1. Слова педагога пра сувязь зімовых свят з сонцаваротам.

2. Апавед настаўніка (ці выхаванца) пра галоўнае зімовае свята.

3. Гутарка.

- Дзе беларусы знайшлі дакладныя звесткі пра святкаванне Калядаў на землях Старажытнай Русі?

- Як ставіліся да Калядаў пасля прыняцця ў 988 г. хрысціянства?

- Чаму свята праводзілася ў час зімовага сонцастаяння?

- Як новая традыцыя — навагодняе зімовае свята — звязана са старажытнымі Калядамі?

- З якім яшчэ святам яно цесна звязана? (З Нараджэннем Хрыстовым.)

- Якая маска з’яўляецца сімвалам Калядаў? Якую ролю яна адыгрывала ў абрадах і песнях падчас абыходу двароў?

- Хто яшчэ, акрамя “казы”, выступае галоўным героем святочнага шэсця?

4. *Аповед педагога (ці вучня) пра скамарохаў і батлеечнікаў.*

Слова настаўніка (ці загадзя падрыхтаванага выхаванца) пра падрыхтоўку да Калядаў:

- а) убранства хаты;
- б) адзенне;
- в) святочны стол;
- г) імправізацыйныя сцэны;

д) іншыя звычаі ў першыя дні святкавання Калядаў (абрад гадавога тэрміну найму работнікаў).

б. *Аповед педагога (ці вучня) пра святкаванне Калядаў:*

- а) роля і забавы моладзі на Каляды;
- б) калядныя кірмашы;
- в) варажба;
- г) гульні;
- д) роля дзяцей у святкаванні Калядаў.

7. *Прагляд відэамаатэрыялаў пра святкаванне Калядаў.*

8. *Праслухоўванне і развучванне калядных песень.*

9. *Развучванне калядных гульняў.*

10. *Складанне табліцы “Каляды” (гл. прыкладную табліцу 3).*

11. *Падрыхтоўка калядных касцюмаў і аксесуараў.*

12. *Паўтарэнне вывучаных калядных песень.*

Выбіраюцца спевакі, якія будуць выконваць гэтыя песні на свяце.

13. *Пастаноўка свята (рэпетыцыі ў аўдыторыі).*

Тэма 2. Грамніцы (2 гадзіны).

1. *Аповед педагога (ці выхаванца) пра паходжанне свята і пра язычніцкага бога Грамаўніка (Перуна).*

2. *Гутарка.*

- Якія яшчэ гіпотэзы пра паходжанне назвы свята вам вядомыя?

- Адкуль пайшла назва Стрэчанне? Калі яно адзначалася?

3. *Аповед педагога пра абрадавыя дзеянні падчас свята:*

- а) дзеянні ў царкве;
- б) захаванне і далейшае выкарыстанне святочных аксесуараў;
- в) народныя прыкметы прадказання надвор’я падчас Грамніцаў.

4. *Даклад выхаванца пра магічную сілу воднай стыхіі.*

5. *Пастаноўка свята Грамніцы (рэпетыцыі ў аўдыторыі).*

Тэма 3. Масленіца (3 гадзіны).

Слова педагога (ці выхаванца) пра Масленіцу:

- а) узнікненне свята;
- б) асноўныя карнавальныя рысы;
- в) абрады пераапраўлення на Масленіцу, галоўныя героі свята.

2. *Аповед педагога пра адметныя рысы карнавальных касцюмаў на Масленіцу:*

- а) асаблівасці карнавальных паводзінаў;*
- б) галоўныя “маскі” (“мужчына”, “старац”, “цыган”, “дзед”).*

3. *Асаблівасці правядзення апошняга дня Масленіцы.*

4. *Аповед педагога (ці вучня) пра абрадавыя дзеянні моладзі на Масленіцу.*

5. *Праслухоўванне песняў, што выконваліся на Масленіцу, развучванне адной з іх.*

6. *Знаёмства з адметнымі рысамі святкавання Масленіцы ў гарадах.*

7. *Пастаноўка свята Масленіцы (рэпетыцыі ў аўдыторыі).*

8. *Завяршэнне падрыхтоўкі калядных касцюмаў.*

9. *Параўнанне Калядаў, Грамніцаў і Масленіцы.*

Выхаванцам прапануецца скласці і запоўніць табліцу. Пажадана арганізаваць спаборніцтва паміж камандамі за найлепшую і найбольш цікавую табліцу, якую потым можна трансфармаваць у насценную газету, прысвечаную зімовым святам.

Тэма 4. Абагульненне (2 гадзіны)

1. *Правядзенне канферэнцыі : “Зімовыя святы на Беларусі: традыцыі і сучаснасць”.*

Выхаванцы выбіраюць найбольш цікавыя тэмы для паглыблення і абагульнення сваіх ведаў. Напрыклад, «Маска “каза” ў каляндарных святах беларусаў», «Асноўныя функцыі зімовых звычаяў і абрадаў», «Каляды на Беларусі: мінулае, сучаснае і будучыня».

Ход канферэнцыі:

- а) выступленні дакладчыкаў (пачатак);*
- б) прагляд відэамагэрыялаў;*
- в) выступленні дакладчыкаў (працяг);*
- г) міні-канцэрт;*
- д) выступленні дакладчыкаў (заканчэнне).*

2. *Святочнае правядзенне Калядаў.*

Свята можна праводзіць у розных месцах: у навучальных і навуковых установах, дзіцячых садках і інш.

Раздзел 3. Веснавыя каляндарныя святы беларусаў (8 гадзін)

Тэма 1. Акрыццё Сваргі. Гуканне вясны (1 гадзіна).

1. *Слова педагога пра веснавыя святы.*

2. *Аповед настаўніка ці загадзя падрыхтаванага выхаванца пра свята Гуканне вясны.*

3. *Гутарка.*

- *Чаму нашыя продкі адкрывалі Сваргу і заклікалі Вясну?*

- Якія агульныя асаблівасці святкавання вясенніх святаў са святамі зімовага цыкла?

- Чаму абрад сустрэчы вясны так шырока бытаваў на Беларусі?

- Якія асацыяцыі выклікала паняцце “вясна” ў нашых продкаў?

4. *Аповед педагога (ці выхаванца) пра паслядоўнасць абраду Гукання вясны.*

5. *Гутарка.*

- Калі пачыналі святкаваць Гуканне вясны?

- З чым яно звязвалася?

- Чаму гэтае свята было вельмі значным у жыцці беларусаў?

- Хто задаваў галоўны тон у абразе Гукання вясны?

- Як сустракалі вясну сталыя жанчыны?

- Якую ролю ў святкаваннях адыгрывалі фігуркі птушак, выпечаныя з цеста?

6. *Праслухоўванне (ці чытанне) песняў, прысвечаных Гуканню вясны.*

- Разгляд сродкаў музычнай выразнасці, з дапамогай якіх можна прасачыць, як перадаецца настрой абуджэння прыроды, вітанне цёплых дзён.

7. *Развучванне 1-2 песень.*

8. *Слова педагога пра спаборніцтва моладзі падчас правядзення свята.*

9. *Аповед спецыяльна падрыхтаванага выхаванца пра асаблівасці дзіцячых гуляняў, прымеркаваных да Гукання вясны.*

10. *Аповед пра абрады і звычаі, якія суправаджалі пачатак сяўбы, правядзенне першага дня палявых работ на Беларусі пасля з’яўлення калгасаў.*

11. *Гутарка.*

- Якія абрады і звычаі суправаджалі пачатак сяўбы?

- Што ўяўляла з сябе рытуальная ежа перад сяўбой?

- Што абавязкова павінна было быць на стале? Чаму?

- Што браў селянін з сабой у поле? З якой мэтай?

- Якія абрадава-магічныя дзеянні з хлебам выконваліся ў час свята?

12. *Творчае заданне (на групях).*

Мэта: распрацаваць сцэнар свята (кожная група — пэўную частку).

Тэма 2. Саракі (1 гадзіна).

1. *Слова педагога (ці загадзя падрыхтаванага выхаванца) пра свята.*

2. *Гутарка.*

- Калі па новым стылі святкуюць Саракі?

- З чым было звязана правядзенне гэтага свята?

- Якімі вясёлымі абрадава-магічнымі дзеяннямі суправаджалася свята?

3. *Аповед пра абрады, якія выконваліся для забеспячэння ўраджаю.*

4. *Складанне параўнальнай табліцы.*

Прапануецца параўнаць Саракі і Гуканне вясны (гл. табліцу 3).

Тэма 3. Дзень Даждзбога. Свята Юр’я (1 гадзіна).

1. Слова педагога (ці загадзя падрыхтаванага выхаванца) пра свята.

2. Гутарка.

- Чым заступнікам лічыўся ў сялянаў святы Юры?

- Якія вытворча-побытавыя абрады звязаны са святкаваннем Юр'я?

- Што рабілі сяляне раніцай гэтага дня?

- З якой мэтай выконваўся хрэсны ход?

- Што ўяўлялі з сябе хрэсныя хады?

- Якімі замовамі ў гэты дзень карысталіся сяляне?

- Якое сацыяльна-камунікацыйнае значэнне мелі абрады падчас святкавання Юр'я?

3. Аповед пра асаблівасці абрадавых страў.

4. Гутарка.

- Дзе гатавалі яечню?

- Што ўяўляў з сябе святочны каравай?

- Чым яго ўпрыгожвалі?

5. Складанне параўнальнай табліцы.

6. Прагляд і праслухоўванне відэа- і аўдыё- матэрыялаў.

Тэма 4. Раданіца (1 гадзіны).

1. Слова педагога (ці выхаванца) пра Радаўніцу.

2. Гутарка.

- Калі адзначалі Радаўніцу?

- Што вам вядома пра гэтае свята?

- Калі на тэрыторыі Беларусі Радаўніца атрымала статус дзяржаўнага свята?

- Куды ішлі ў гэты дзень уранку?

- Што рабілі потым?

- Як паводзілі сябе жанчыны?

3. Аповед пра памінанне продкаў на могілках і вячэру ў сям'і.

4. Віктарына "Радаўніца".

Тэма 5, 6, 7. Свята зязюлі. Семік, Русальны тыдзень (3 гадзіны).

1. Інфармацыя педагога (ці спецыяльна падрыхтаванага выхаванца) пра свята.

2. Гутарка.

- Калі ладзілася свята?

- Якія дзеянні рабіліся падчас Свята Зязюлі?

- Што рабілі беларусы напярэдадні свята?

- Чым упрыгожвалі хату?

- Як праводзілі раніцу на Сёмуху?

- Што рабілі са свянцонымі зёлкамі?

3. Аповед пра дзеянні моладзі на Сёмуху.

4. Гутарка.

- Назавіце галоўных дзеючых асоб і выканаўцаў абрадаў на Сёмуху ў

беларускай вёсцы XIX - пачатку XX ст.?

- Што ўяўляў з сябе абрад кумлення?
- Што сімвалізавала бяроза на Сёмуху?
- Што сімвалізавала бяроза ў фальклорных творах беларусаў?
- Што азначала для дзяўчат завітая на Сёмуху бяроза і як у сувязі з гэтым абрадам яны праводзілі наступны тыдзень?

5. *Инфармацыя спецыяльна падрыхтаванага выхаванца аб правядзенні кірмашу на Сёмуху.*

6. *Складанне крыжаванкі "Сёмуха" (кожная група складае крыжаванку, потым абменьвае яе на іншую, якую разгадвае).*

7. Аповед пра Русальны тыдзень.

8. Гутарка.

- Хто быў галоўнай дзейнай асобай Русальнага тыдня?
- Як выглядаў абрад праводзінаў русалкі?
- Якую ролю ў гэтым абрадзе адыгрывалі русальныя песні?
- Як выглядалі дзяўчаты ў час Русальнага тыдня?
- З чым звязваўся абрад завівання вяноў?
- Што было кульмінацыяй у абрадзе праводзінаў русалкі?

Тэма 8. Абагульненне (1 гадзіны).

1. Правядзенне віктарыны "Веснавыя святы".
2. Міні-канцэрт з вывучаных выхаванцамі веснавых песень.
3. Складанне параўнальнай табліцы "Веснавыя каляндарныя святы беларусаў".

Выхаванцам прапануецца скласці і запоўніць табліцу. Можна арганізаваць спаборніцтвы паміж камандамі за найлепшую табліцу. Пасля заканчэння гэтай працы прапануецца трансфармаваць яе ў насценную газету, прысвечаную веснавым святам (у якасці ўзору глядзіце прыкладную табліцу 3).

Раздзел 4. Летнія каляндарныя святы беларусаў (5 гадзін)

Тэма 1. Іван Купала (2гадзіны).

1. *Паведамленне спецыяльна падрыхтаванага выхаванца пра першае летняе свята.*

2. *Гутарка.*

- Калі святкуюць Купалле?
 - Чым займаліся хлопцы і дзяўчаты напярэдадні свята?
 - Як моладзь запрашала ўсіх на Купалле?
 - Што, паводле вераванняў беларусаў, пагражала тым, хто не выходзіў святкаваць Купалле і спаў усю ноч?
 - Якая пара пачыналася для селяніна пасля Купалля?
3. *Аповед пра купальскае вогнішча.*

4. Гутарка.

- Дзе часцей за ўсё раскладвалі вогнішча?
- Што рабіла моладзь каля яго?
- Якія існавалі павер'і, звязаныя са скокамі праз вогнішча?
- Якой незвычайнай сілай, паводле падання, валодаў купальскі агонь?
- Раскажыце пра папараць-кветку.
- Які абрад з вянкамі выконвалі дзяўчаты?

5. Распавед спецыяльна падрыхтаванага выхаванца пра абрад з "русалкай".

6. Гутарка.

- Каго выбіралі на ролю "русалкі"?
- Як упрыгожвалі дзяўчыну, выбраную "русалкай"?
- Якую яшчэ рабілі "русалку"? Для чаго?
- Якія песні суправаджалі гэты абрад?

7. Інфармацыя пра іншыя купальскія абрады.

- Які абрад выконвала моладзь у купальскую раніцу?
- Якія павер'і пры гэтым сцвярджаліся?
- Якія абрадавыя дзеянні, накіраваныя на ўмацаванне здароўя, забеспячэнне ўраджаю і плоднасці статку, выконваліся падчас свята?
- Якія адметнасці мела варажба моладзі ў купальскую ноч?
- Як народная медыцына выкарыстоўвала купальскія зёлкі?

8. Развучванне купальскіх песняў.

9. Выбар мастацкай рады, падрыхтоўка сцэнарыя, касцюмаў і аксесуараў да свята.

10. Падрыхтоўка правядзення свята (у аўдыторыі).

Тэма 2. Лекавыя расліны. Як прыгатаваць лячэбны чай (адвар, настоі) (3 гадзіны)

1. Паведамленне пра лекавыя травы.

2. Гутарка

- Як з'явіліся лекавыя расліны?
- Як імі карысталіся старажытныя лекары ў розных краінах свету?
- Якія сведкі засталіся ад ведуноў, таўнікаў, лекараў?
- Як правільна карыстацца лекавымі зёлкамі?
- Што яны могуць нам даць?
- Якія тайныя сілы ў іх сакрыты?
- Якія адвары і ад чаго можна з іх зрабіць?

Тэма 3. Зажынкi, Дажынкi (2 гадзіны).

1. Паведамленне пра дзеянні, якія папярэднячаюць жніву.

2. Гутарка.

- Якая праца складала падрыхтоўку да Зажынак?
- Які абрад выконвалі перад Зажынкамі?
- У які дзень тыдня іх праводзілі?

- Як выглядалі жнеі ў першы дзень працы?
- Што яны бралі з сабою ў поле? Для чаго?
- Як беларусы называлі першы зжаты сноп?
- Які абрад звязваўся з ім?
- Як у гэты дзень выглядала святочная вячэра?
- Якія песні спявалі ў час жніва?

3. *Звесткі спецыяльна падрыхтаванага выхаванца пра абрад Дажынак на Беларусі.*

4. *Гутарка.*

- З якой мэтай у апошні дзень жніва збіралася талака?
- Якія абрады звязаныя з дажынкавым снапом?
- Чым адметны абрад з удзелам антрапаморфнага персанажа — “Багіні”?
- Хто адыгрываў у ім галоўную ролю?
- Які асноўны сэнс мелі абрадава-магічныя дзеянні, якімі суправаджаліся Дажынкi?

5. *Праслухоўванне песняў, якія спявалі на Дажынках.*

6. *Развучванне песняў.*

7. *Даведка спецыяльна падрыхтаванага выхаванца пра значэнне Дажынак у час існавання калгасаў.*

8. *Гутарка.*

- У які час святкавалі Дажынкi?
 - Якія народныя гульні і забавы ладзяцца на Дажынкi?
9. Прагляд відэазапісу святкавання Дажынак.

Тэма 3. Абагульненне (1 гадзіна).

1. Складанне табліцы “Летнія каляндарныя святы беларусаў”.
2. Міні-канцэрт з развучаных летніх песень.

Заклучныя заняткі (2 гадзіны).

1. Канферэнцыя “Каляндарныя святы беларусаў”.
2. Міні-спектакль паводле каляндарных свят беларусаў.

Падчас правядзення запланаваных лекцый плануецца праводзіць шэраг практычных заняткаў:

- Састаўленне рацэптаў;
- Збор і сушка лекавых раслін;
- Састаўленне радавода сваей сям’і;
- Выраб радавой кнігі замоў і розных метадаў лячэння.

Прагноз выніковасці і метадычныя ўмовы рэалізацыі праграмы

Прапанаваная праграма разлічана на вучняў старэйшых класаў, бо менавіта на гэтым этапе сацыяльнага станаўлення моладзі ўласцівыя імкненне да самавызначэння, выбару жыццёвых каштоўнасцяў, замацаванне ў сабе станоўчых, з асабістага пункту гледжання, якасцяў.

Для лепшага засваення ведаў, уменняў і навыкаў зместу дадзенай праграмы неабходна выкарыстанне не толькі тэарэтычных і практычных заняткаў, але і такіх форм як экскурсіі, канцэрты, конкурсы, семінары, творчыя лабараторыі, пошук новых талентаў, сустрэчы з цікавымі людзьмі, наведванне краязнаўча-этнаграфічнага музея, выстаў, прагляд відэафільмаў, складанне картатэкі дадзеных пра каляндарныя святы беларусаў сваёй мясцовасці, “банка” звестак аб традыцыях, што іх суправаджаюць.

Дзейнасць удзельнікаў аб’яднання выкарыстоўваецца не толькі тэарэтычна, але і на практыцы: арганізоўваюцца святочныя выступленні ў навучальных і культурных установах з мэтай папулярызацыі беларускіх народных традыцый і развіцця камунікацыйных уменняў, падрыхтоўцы выхаванцаў да сямейнага жыцця на аснове народнай педагогікі.

Фальклорны гурток “Чабарок” павінен супрацоўнічаць з іншымі школьнымі гурткамі, гурткамі пры мясцовым ДOME народнай творчасці, дамах культуры па краязнаўству, традыцыйнай вышыўцы, пляценні, разьбе па дрэве, прафесійнымі мастацкімі калектывамі, якія займаюцца творчымі пошукамі ў гэтай галіне.

Зыходзячы з узроставых асаблівасцяў вучняў, праграма дае магчымасць кожнаму выхаванцу выявіць мастацкія здольнасці пры падрыхтоўцы дадатковых матэрыялаў да тэарэтычных і практычных заняткаў. Гэта не толькі тэарэтычныя веды, але і падрыхтоўка фота-, аўдыё- і відэаматэрыялаў, альбомаў, малюнкаў, крыжаванак, схем, творчых заданняў.

Літаратура

1. Арлова, Г.П. Народная педагогіка ў выхаваўчай рабоце школы / Г.П.Арлова. – Мінск: ГВЗАТ “Маладняк”, 1995. – 160 с.
2. Каляндарна-абрадавыя святы: Каляда. Масленіца, Купалле, Дзяды / аўтар-складальнік Я.У.Піскун. – Мазыр: РВФ “Белы вецер”, 1999. – 55 с.
3. Кухаронак, Т.І. Радзінныя звычаі і абрады беларусаў / Т.І. Кухаронак. – Мінск, 1993. – 256 с.
4. Кухаронак, Т.І. Маскі ў каляндарнай абраднасці беларусаў / Т.І.Кухаронак. – Мінск, 2001 – 230 с.
5. Спадчына маёй краіны: матэрыял для азнаямлення дзяцей з гісторыяй і культурай Беларусі: у 2 ч. Ч. 2 / склад. І.К.Грышкевіч. – Мазыр: Содействие, 2005. – 124 с.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ

Назва свята	Назва свята і дата правядзення па каталіцкім календары	Назва свята і дата правядзення па праваслаўным календары
Восеньскія свята		
Багач	Нараджэнне Прачыстай Дзевы Марыі, 08.09	Нараджэнне Прачыстай Багародзіцы, 21.09
Пакровы	Няма	Пакроў Прасвятой Багародзіцы, 14.10
Дзяды	Дзяды (Задушны дзень), 02.11	Змітраўская бацькоўская памінальная субота (субота перад днём святаго Дзмітрыя Салунскага), 8.11
Зімовыя свята		
Каляды: а)пачатак свята; б)Шчодры вечар; в)Вадохрышча	Нараджэнне Хрыстова, 25.12; да Богаяўлення (Тры каралі), 6.01	Нараджэнне Сына Божага Ісуса Хрыста, 7.01; да хрышчэння Ісуса Хрыста 19.01
Грамніцы	Грамніцы (Стрэчанне Гасподне), 02.02	Стрэчанне Гасподне, 15.02
Масленіца	Масленіца. Рухомае свята. За сем тыдняў да Вялікадня	Масленічны (Сырны) тыдзень. Рухомае свята. За сем тыдняў да Вялікадня
Веснавыя свята		
Гуканне вясны	На Дабравесце (Дабравешчанне, Звеставанне), 25.03	Дзень Аўдакеі, 14.03. На Дабравесце (Дабравешчанне, Звеставанне), 7.04
Саракі	Няма	Дзень сарака пакутнікаў, 22.03
Вербная нядзеля	Вербніца. Рухомае свята. За тыдзень да Вялікадня	Вербніца. Рухомае свята. За тыдзень да Вялікадня

(Вербніца)		
Вялікдзень	Вялікдзень. Рухомае свята. У перыяд ад 4 красавіка да 8 мая	Вялікдзень. Рухомае свята. У перыяд ад 4 красавіка да 8 мая
Юр'я	Няма	Дзень святога Георгія, 6.05
Радаўніца	Радаўніца. Дзень памінання. Рухомае свята. Аўторак паслявелікоднага тыдня	Радаўніца. Дзень памінання. Рухомае свята. Аўторак паслявелікоднага тыдня
Сёмуха	Сасланне Духа Святога. Рухомае свята. Праз сем тыдняў пасля Вялікадня	Дзень Святой Тройцы. Рухомае свята. Праз сем тыдняў пасля Вялікадня
Летнія святы		
Купалле	Купалле (Нараджэнне Яна Хрысціцеля), 24.06	Нараджэнне Іаана Хрысціцеля, 7.07
Зажынкi	Не мае дакладнай даты. Прыкладна ў сярэдзіне жніўня	Не мае дакладнай даты. Прыкладна ў сярэдзіне жніўня
Дажынкi	Не мае дакладнай даты. Прыкладна ў канцы жніўня	Не мае дакладнай даты. Прыкладна ў канцы жніўня

Лекавыя зборы і чай

Лекавыя зборы і гарбата з'яўляюцца сумесямі некалькіх відаў рэзанага або буйна здробненага расліннага матэрыялу, часам з даданнем соляў, эфірных алей і іншых кампанентаў. Пры падрыхтоўцы збораў і гарбаты для ўнутранага ўжывання і для паласкання горла сыравіну здрабняюць да часціц памерам не больш за 4-6 мм, для ваннаў і для змякчальных збораў, для прыпарак - 2 мм. Пыл, якая ўтвараецца ў працэсе драбнення расліннага матэрыялу, адсейваюць скрозь сіта з памерам адтулін 0,2 мм. Кветкі і дробныя кветкавыя кошыкі, а таксама некаторыя насенне і ягады бяруць суцэльнымі.

Сыравіна, якое ўваходзіць у склад збораў, старанна і асцярожна змешваюць для атрымання раўнамернай сумесі. Хутчэй за ўсё дададзеную у склад збораў і гарбаты солі ўводзяць у выглядзе насычаных раствораў апыркваннем з пульверызатара пры мяшанні з наступным подсушваннем сумесі пры тэмпературы не вышэй 600 С.

Вітамінныя зборы

1. Пладоў шыпшыніка і пладоў чорнай парэчкі па 25 г. 2 чайных лыжкі сумесі заварыць двума шклянкамі кіпеню, настаяць 1 гадзіну. Піць па 1/4 - 1/2 шклянкі 3-4 разы на дзень.

2. Пладоў шыпшыніка і пладоў рабіны па 25 г. 2 чайных лыжкі сумесі заварыць двума шклянкамі кіпеню, настаяць 1 гадзіну. Піць па 1/4 - 1/2 шклянкі 3-4 разы на дзень.

3. Пладоў шыпшыніка і ягад брусніцы па 25 г. Сталовую лыжку сумесі заварыць двума шклянкамі кіпеню, настаяць 10 хвілін на слабым агні, затым 4 гадзіны ў цёмным, прахалодным месцы, шчыльна закаркаваць. Працадзіць і піць па паўшклянкі 2-3 разы на дзень.

4. Пладоў шыпшыніка, лісця крапівы і караня морквы па 30 г., ягад чорнай парэчкі 10 г. 1 чайную лыжку сумесі заварыць шклянкай кіпеню. Піць як чай.

5. Лісце крапівы 30 г. і ягад рабіны 70 г. Сталовую лыжку сумесі заварыць двума шклянкамі кіпеню, настаяць 10 хвілін на слабым агні, затым 4 гадзіны ў цёмным, прахалодным месцы, шчыльна закаркаваць. Працадзіць і піць па паўшклянкі 2-3 разы на дзень.

6. Пладоў шыпшыніка і ягад брусніцы па 10 г., лісця крапівы 30 г. Сталовую лыжку сумесі заварыць двума шклянкамі кіпеню, пракіпяціць 10 хвілін, затым настаяць 4 гадзіны ў цёмным, прахалодным месцы, шчыльна закаркаваць. Працадзіць і піць па паўшклянкі 2-3 разы на дзень.

Грудныя зборы

1. 10 г. мацярдушкі травы, лісця маці-і-мачахи і караня алтэі па 20 г. 2 чайных лыжкі сумесі заліць шклянкай кіпеню, настаяць 15-20 хвілін, працадзіць і піць цёплым па паўшклянкі 3-4 разы на дзень (як

адхарквальныя).

2. Лісця маці -і-мачахі 40 г., лісця трыпутніка і караня салодкі па 30 г. 1 сталовую лыжку сумесі заліць шклянкай кіпеню, настаяць 15 хвілін, працадзіць і піць па паўшклянкі праз 3 гадзіны.

3. Лісця маці -і-мачахі , пладоў аніса, караня салодкі і караня алтэі па 20 г. Сталовую лыжку сумесі заліць шклянкай кіпеню, настаяць 20 хвілін, працадзіць і піць па паўшклянкі праз 3 гадзіны (як адхарквальныя).

4. Лісця шалфея, пладоў аніса, хваёвых нырак, караня салодкі і караня алтэі па 10 г. Сталовую лыжку сумесі заліць шклянкай кіпеню, настаяць 20 хвілін, працадзіць і піць па 2 шклянкі праз 3 гадзіны.

5. Лісця шалфея, пладоў аніса, і нырак хвоі па 10 г., караня салодкі і караня алтэі па 20 г. Сталовую лыжку сумесі заліць шклянкай кіпеню, настаяць да астуджэння і піць на працягу дня.

Агульныя правілы нарыхтоўкі лекавага сыравіны і вырабу прэпаратаў у хатніх умовах.

Хімічныя злучэнні, званыя дзеючымі рэчывамі, назапашваюцца ў расліне нераўнамерна на працягу года, нават сутак. У розны час года расліны могуць утрымліваць розную колькасць хімічных кампанентаў, часам да поўнага іх адсутнасці.

Таму збор сыравіны варта вырабляць тады, калі яно багата гэтымі рэчывамі, і падвргаць нарыхтоўцы тыя часткі раслін, у якіх яны ўтрымліваюцца. Як правіла, у надземных частках раслін (лісце, кветкі, травяністыя сцеблы) біялагічна актыўныя рэчывы назапашваюцца максімальна ў пачас цвіцення і перыяд поўнага цвіцення да пачатку плоданашэння.

Карані і карэнішчы ўтрымліваюць найбольшую колькасць дзеючых рэчываў ранняй вясной, да пачатку росту, або позняй восенню, пасля завядання надземных частак; плады і насенне - у перыяд поўнага паспявання (спеласці).

Траву (усе надземныя часткі расліны) збіраюць падчас цвіцення ў сухое яснае надвор'е, пасля таго як высохне роса. Расліны звычайна падразаюць сярпом, нажом, нажніцамі або скошваюць касой. Не варта выдзіраць расліна з каранем з глебы, неабходна зрэзаць на ўзроўні ніжняга лісця або ў падставы расліны. Квітнеючыя верхавіны раслін часцей за ўсё апрацоўваюць ўручную або зразаюць даўжынёй не больш за 40-50 гл. расліны з тоўстымі сцебламі, звычайна пазбаўленых гаючых уласцінасцяў, падвргаюць абмалочванню, і сцеблы выкідваюць. Сабраную траву ўкладваюць друзла ў кошык або кучай, перакладаючы сухімі галінкамі.

Ныркi збіраюць у момант іх моцнага набракання, перад з'яўленнем зялёных лісточкаў, так як распусціўшыся ныркi лекавай каштоўнасці не ўяўляюць. Зразаюць іх разам з кавалачкамі галін. Пры нарыхтоўцы хваёвых нырак разам з імі вострым нажом зразаюць 2-3 мм уцёкаў мінулага года.

Лісце лепш за ўсё апрацоўваць ўручную. Зборы падлягаюць цалкам

развітае лісце, зялёныя, не сапсаваныя захворваннямі. Не варта збіраць збяжкляя, аб'едзенай казуркамі лісце.

Кветкі варта нарыхтоўваць у пачатку цвіцення, калі яны ўтрымоўваюць больш дзейсныя рэчываў, менш абсыпаюцца, маюць яркую афарбоўку. Кветкі збіраюць уручную, апрацоўваючы разам з кветаножках або абскубваючы асобна венцы, абавязкова ў сухое надвор'е.

Плады і насенне збіраюць выбарчна, па меры іх поўнага паспявання. Калі спелыя плады лёгка абсыпаюцца, то надземныя часткі расліны зразаюць разам з пладамі да іх поўна паспявання і звязваюць у снапы. Снапы сушаць, падвешваючы іх у памяшканні, а затым абмалочваюць і адсейваюць плён.

Кару збіраюць толькі з маладых (звычайна з двухгадовых) галін у перыяд руху соку, г.зн. у перыяд набракання нырак. Для зняцця кары робяць вострым нажом два папярочных полукольцевых надрэзу на адлегласці 20-30 гл сябар ад сябра і злучаюць іх двума-трыма падоўжнымі надрэзамі.

Затым паласы кары злёгка адслойваюць ў кірунку да ніжняга надрэзе і, не давёўшы да яго, пакідаюць на галінцы для правяльвання, пасля чаго кара лёгка здымаецца. Состругивать кару ня варта, бо пры гэтым на ёй застаюцца непатрэбныя кавалкі драўніны. З галінак, здзіўленых лішайнікамі або якія маюць наросты, кару не збіраюць.

КАРАНІ, КАРЭНІШЧЫ і клубні, як правіла, выкопваюць восенню ці ранняй вясной, калі яны ўтрымліваюць максімум дзеючых рэчываў і набіраюць вялікую вагу. Карані і карэнішчы выкопваюць рыдлёўкамі на адлегласці 10-15 гл ад сцябла расліны, пасля чаго іх абтрасаюць або чысцяць ад глебы, у вадзе мыць нельга. Іх чысцяць ад зямлі, здымаюць нажом верхнюю скурку і падушваюць, пасля чаго адразаюць надземныя часткі, а часам і тонкія бакавыя карэньчыкі.